

Hajdu József Ákos

# A jogtörténet-kutatás története és módszertana a régi debreceni jogi kar tanárainak elméleteivel és kutatásaival

(A jogtörténet fogalma és feladata)

## Bevezetés

Jelen referátum – természetesen eredeti, bővített formájában – a kutatási témám fundamentumát képezi. E csekély bevezetése a kutatásaimnak, csupán a jogtörténet fogalmával ismerteti meg az olvasót. Viszont fontos azt kiemelni, hogy minden tudományág alapvető feladata meghatározni önnön elveit, céljait, feladatait, ennek pedig elengedhetetlen kelléke az adott diszciplína fogalmának a meghatározása.

Mint tehát a címből is kiolvasható és az előző bekezdésből is sejthető, ezen esszé tárgya, hogy miképp határozták meg a régi debreceni jogi kar tanárai az általuk választott, vagy gyakrabban csak kényszerből oktatott tárgyat és milyen feladatokat véltek felfedezni annak oktatásában. Mindezek előtt azonban fontosnak tartom megemlíteni hazánk legnevesebb XIX. és XX. századi jogtörténészeinek jogtörténet fogalmával kapcsolatos téziseit.<sup>1</sup>

## A jogtörténet fogalma a XIX-XX. századi magyar jogi tudományban

A jogtörténet tudományának meghatározása, fogalmának és feladatának a bemutatása korántsem egyszerű vállalkozás.

Kronologikus sorrendben haladva születési ideje alapján először a **Wenzel Gusztáv**<sup>2</sup> által alkotott jogtörténet fogalomról szólok néhány szót. Wenzel a módszertanából adódóan – ő volt történeti jogi iskola egyik első magyarországi hírvivője – a jogtörténet fogalmát is a történetiség fogalmával kapcsolja össze.<sup>3</sup>

A jogtörténet fogalmának és feladatának a meghatározását Wenzel nem mellőzi egyik jelentősebb tanulmányából sem. Így azt megtalálhatjuk az „*Egyetemes Európai Jogtörténet (3. kiadás, Pest 1872)*” című munkájának bevezetésében a negyedik oldalon, valamint a „*Magyarország jogtörténetének rövid vázlat (Pest 1872)*” című tanulmányában is. Én ez utóbbit alapul véve mutatom be Wenzel jogtörténeti alapfelfogását.

A szerző a magyar jogtörténet fogalmának taglalásából kiindulva vezeti el az olvasót a jogtörténet általános (egyetemes) meghatározásához. Véleménye szerint három összetevő kölcsönhatása révén beszélhetünk magyar jogtörténetről. Ezek a:

- „Magyarország”
- „jog” és a
- „jogtörténet”

Magyarországot a legtágabban értelmezve, a Szent Korona országaira és tartományaira kiterjesztve kell figyelembe venni.<sup>4</sup> Jog alatt mind a köz, mind a magánjogot érteni kell, legyen az akár speciális – partikuláris jog is.

A jogtörténet fogalmának meghatározását azzal kezdi Wenzel, hogy kimondja: Magyarország jogtörténete „... különös jogtörténet. Mely tehát e tekintetben az „egyetemes” jogtörténet irányában ellentétet képez...”<sup>5</sup> A jogtörténetet tehát az egyetemes Európa jog- és államrendszerében koronként külön vizsgálva kell elhelyezni és nem a szoros értelemben vett magyarországi viszonyokból kell kiindulni.

A magyar jogtörténet tehát egy olyan rendszer, „... mely a magyar nemzet ősi jogrendjéből indulván ki, és abban gyökerezvén, alakulási momentumait és fennállási alapját a mai társadalom saját organizmusában, s a nemzet jogalakító öntudatában bírja.”<sup>6</sup> A magyar nemzeti eszmékhez való szorosabb viszonyát a szerző a következő „Magyarország jogtörténetének tudományos jelentősége” című fejezetben fogalmazza meg.

1 A referátum módszertana az összehasonlító jogtörténet talaján álló elvek alapján épül fel.

2 Wenzel Gusztáv (Lukau, [Szászország] 1812. jan. 19. – Budapest, 1891. nov. 23.)

3 A „nemzetes” gondolkodás, az ősi (hun-scytha) alkotmányhoz való visszatérés jellemezte Wenzel magánjogi munkásságát és ebben az eszmében mutatkozik meg Wenzel „középkor centrikussága”.

4 Természetes, hogy magában a fogalom meghatározásban is visszatükröződik Wenzel Egyetemes európai jogszemlélete.

5 Wenzel Gusztáv: im. 2. o.

6 Uo.: 4. o.

A „saját organizmusában, s a nemzet jogalakító öntudatában” kifejezésekben tükröződik vissza leginkább Wenzel romantikus szemlélete. Ahogyan azt Horváth Pál írja: Wenzel képviselte a „... romantikus nacionalista eszmékkel átszőtt történeti jogi irányzatot...”<sup>7</sup>

A születési sorrend kronológiája alapján a következő idézett jogtudós **Hajnik Imre**<sup>8</sup> és az általa megfogalmazott jogtörténeti alapvetések. Hajnik fogalmi- és feladat meghatározását a „Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt (Pest 1872)” című munkája alapján ismertetem. Azért választottam éppen ezt a munkát, mivel láthatjuk az évszámból, hogy kiadási dátuma megegyezik Wenzel Gusztáv könyvével, ezért indokolt és szükséges is a két tanulmány összevetése. De mindezek előtt néhány szó arról, hogy miképpen épül fel Hajnik jogi história elmélete.

Mint azt majd alább elemzem – Iványi Béla és Sz. Kun Béla munkásságánál – Hajnik is (vagy inkább Iványi és Sz. Kun is)<sup>9</sup> viszonylag messziről indulva közelíti meg a jogtörténet fogalmát. Az ember ösztönös társadalomalkotó szükségességéből, mint szellemi igényből és a közreműködés feltétlenségéből (lásd később: „társadalmi együttélés elmélete” Sz. Kun Béla ismertetésénél) kiindulva eljut a jog fogalmának a meghatározásához. Ezután Hajnik az alkotmány fogalmát adja meg, s végül ezt követi egy a közjogot és a magánjogot összehasonlító fejezet, amely elvezet mindet az „alkotmány s jogtörténelem” fogalmához.

Még mielőtt konkrétan kifejténém ezt az elméletet fontos azt leszögezni, hogy Hajnik Imre a pozitív jogi iskola hívei közé tartozott, és jogtörténeti munkájában is a hatályos jog felől közelíti meg annak fogalmát.

Hajnik úgy véli, hogy a jognak a társadalom változásait le kell követnie és azzal együtt, a jelenbeli viszonyokhoz kell idomulnia, tehát változnia kell. Amennyiben tehát az alkotmány és a jog változnak, akkor történelemmel is bírnak.<sup>10</sup> „Az alkotmány és jogtörténelem alatt tehát érteni kell: az álladalmi és társadalmi szervezet<sup>11</sup> fejlődésének rendszeres előadását.”<sup>12</sup> Ezen az alapon határozza meg a magyar jogtörténetet is. Nevezetesen, hogy az imént idézett fogalom elé, odahelyezi a „magyar” jelzőt.

Láthatjuk tehát, hogy a Wenzel Gusztáv által meghatározott fogalomhoz képest Hajnik nemhogy a „magyar nemzet ősi jogrendjéből indulván ki”, de éppen az ellenkező oldalról közelíti meg a historizmust, amely szerinte azon történelmi események foglalata, amelyeket a katedratudósok ma, ebben a pillanatban oktatnak. Tehát a jelenről vonatkoztat vissza a múlt eseményeire, nem pedig fordítva, mint ahogyan azt Wenzel teszi.

Hajnik elméletének további fejtegetését az Iványi Béla és Sz. Kun Béla által meghatározott fogalmak elemzésénél teszem meg.

A harmadik idézett jogtudós, a szintén jogpozitivistá beállítódottságú **Timon Ákos**.<sup>13</sup> E fejezet megírásánál Timon alapul fekvő munkája a „Magyar alkotmány- és jogtörténet – Különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére (4. és 6. kiadás, Budapest 1910 és 1919)”

Ki kell azt emelnünk, hogy Hajnik tanítványaként nagy hatást gyakorolt rá mestere Szent Korona-tana és természetes volt a Wenzel Gusztáv képviselte irányzatokkal – így az egyetemes jogtörténeti szemlélettel – való szembenállása.<sup>14</sup> Nacionalista hungarocentrikus szemlélete a jogtörténet fogalmi koncepciójában is visszatükröződik.

Mint mestere, ő is a társadalmi együttélés szükségességének az oldaláról közelíti meg a fogalmat. Hasonlóan Hajnikhoz<sup>15</sup> megkülönböztet egyetemes<sup>16</sup> és különös jogtörténetet és ebből kiindulva határozza meg a magyar alkotmány- és jogtörténet fogalmát. „Különös jogtörténet alatt értjük valamely államalkotó nép jogéletének köz- és magánjogi intézményeinek fejlődési történetét, mint tudomány alatt pedig ezen fejlődésnek rendszeres előadását.”<sup>17</sup>

„A magyar jogtörténet tehát különös jogtörténet, amely csak az államalkotó magyar nép jogéletének a fejlődésével foglalkozik.” Már ebben a mondatban is fellelhető egyfajta nacionalista szemlélet – „csak az államalkotó magyar” kifejezésben – amely a következő bekezdéseken kiteljesedik. Ugyanis Árpád vezértől kiindulva, Magyarország szuverenitásának a vizsgálatán át eljut arra a következtetésre Timon, hogy „a magyar nép a honalapítás óta napjainkig önálló állami és társadalmi életet... és jogéletet élt”.

7 Horváth Pál: Meghatározó tudós elmék és eredmények hazai jogi tudományosság fejlődésében. *Századok* 2006/3. (13. o.) Valamint fontos látni, hogy nemcsak Wenzel, de a kor egészének a közgondolkodását ez a szemlélet járta át: „Ragaszkodás a történelmi jog intézményeihez, az idegen jog gyűlölete és az elavult romantikus jogi historizmus egymásbafonódó szellemi áramlata vette birtokába a kor közjogi gondolkodását”. Horváth Pál: Tudománytörténeti és módszertani kérdések a jogtörténet köréből (Bp., 1974) 242. o.

8 Hajnik Imre (Pest, 1840. április 5. – Budapest, 1902. augusztus 3.)

9 Figyelembe véve, hogy ők később írták meg jegyzeteiket.

10 Vö.: Sz. Kun Béla jogtörténetfogalmának első bekezdésében leírtakkal.

11 Egy későbbi munkájában [Egyetemes európai jogtörténet – A középkor kezdetétől a francia forradalomig (4. kiadás, Budapest, 1896)] ezt a fogalmat azzal egészíti ki, hogy „... szervezet koronkénti fejlődésének rendszeres előadását” Hajnik Imre: im. 2. o.

12 Hajnik Imre: im. 9. o. (Vö.: Iványi Béla fogalom meghatározásával)

13 Timon Ákos, dr. (Eger, 1850. augusztus 27. – Budapest, 1925. április 7.)

14 A történelmi jog sajátosságaira helyezte a hangsúlyt és a magyar jog oktatása mellett nem volt hajlandó, azzal párhuzamosan egy egyetemes jogi szemináriumot is indítani. (Részletesebben lásd: Illés József: Hajnik Imre és a magyar jogtörténet (Bp., 1928))

15 És sok mással ellentétben, de itt egyetértve Wenzellel is.

16 Az emberiség jogéletének fejlődési története, vagy mint tudomány: ennek a rendszeres előadása. Ő tehát már megkülönböztet történeti és oktatás módszertani fogalmak között.

17 Timon Ákos: im. 2. o.

A magyar alkotmány- és jogtörténet fogalmát pedig a következőképpen határozza meg: „Magyar alkotmány- és jogtörténet alatt... a magyar nép jogéletének, köz- és magánjogi intézményeinek fejlődési történetét értjük; mint tudomány alatt pedig értjük ezen fejlődésnek rendszeres fejtegetését”. A teljesség igénye nélkül csupán utalnék a Hajnik Imre által meghatározott fogalomra valamint arra, hogy Timon a mentora által meghatározott fogalmat kiemelve a közjog szorításából, azt már a magánjog területére is kiterjeszti.

Nem kevésbé lényeges **Illés József**<sup>18</sup> koncepciója sem, aki az előzőekben tárgyalt jogtörténészekről eltérően a magyar jogtörténetet „*integritástannak*” tekinti, amely lényege abban áll, hogy a magyar jogtörténet jogi, politikai egység mellett gazdasági és földrajzi egységet is megtestesít.<sup>19</sup>

Könyvének első címében a „*A jogról, jogtörténetéről és a nemzeti jogtörténetéről*” címet viselő fejezetének az előző bekezdésben felvázolt gondolatot fejt ki. Utal arra, hogy a jogtörténet „*a jog fejlődésének története*”.<sup>20</sup> Ő az első az idézett tudósok közül, aki először megállapítja, hogy mi is a jogtörténet és a nemzeti jogtörténet célja. Ez – a teljesség igénye nélkül – a következő:

„*A jogtörténet elméleti célja a jogfejlődés törvényeinek megállapítása, gyakorlati haszna pedig abban áll, hogy a jogalkotásnak a törvényhozásnak tudományos biztos alapot segít teremteni.*”<sup>21</sup> Tehát mind az, amit a jogtörténet feladatáknaként (lásd alább: III. fejezet) összefoglalóan valamennyi jogtörténetet oktató debreceni jogprofesszor megjelölt.<sup>22</sup>

Kimondja a továbbiakban, hogy „... a nemzeti jogtörténet tudományos és egyben gyakorlati célt is szolgál: segít a jogfejlődés általános törvényeit megállapítani és lehetővé teszi az illető nemzetnek megfelelő jog alkotását.”<sup>23</sup>

A jogi história tárgyalási módszerével, a jogbölcselethez és a történelemhez való viszonyával foglalkozó harmadik cím érdekes elméleti felvetéseket tartalmaz, amelyeket szintén a teljesség igénye nélkül, csak példálózva felsorolnák:

- Tárgyalási módszerére a jogtudomány is hatással van.
- A jogtörténet módszere nem csak történeti, de ugyanannyira tételes jogi, dogmatikus módszer is.
- A jogtörténet nem pusztán a múlt tudománya, hanem a jövőt fejlesztő tényező is, *(nevezzük ezt az elvet a jogtörténet általános igazolási alapjának)* amely képesíti a nemzeti kultúra karakterének megfelelő jogalkotásra.<sup>24</sup>

És végül a XX. század első felében e tudományág neves kutatója **Eckhart Ferenc**<sup>25</sup> a Magyar alkotmány- és jogtörténet<sup>26</sup> című könyv utószavában a következőképpen határozza meg a fogalmát.<sup>27</sup> „*A jogtörténet egyrészt valamely nép jogi biográfiája, másrészt az általa alkotott jogrend története, ami nem biografikus, hanem rendszerező anyag; mindkettő legalább olyan fontos a történetírás, mint a jogtudomány számára.*”<sup>28</sup>

Ahogy az a későbbiek során is többször kiemelem, a jogtörténet tehát nem egy önmagában értelmezhető-, értékelhető tudományterület, hanem más diszciplínákkal<sup>29</sup> együtt formálódó organikus egység. Eckhart Ferenc előző fogalom-meghatározása is ezt látszik alátámasztani, amikor kijelenti, hogy a jogtörténet az alapvető társadalmi viszonyokkal és a történelemmel összefüggésben fejlődő terület. Egy Janus-arcú jelenség, amely a történelmi és jogi kutatások keresztmetszetében helyezkedik el.

## A „régí” debreceni jogi kar tanárainak jogtörténet fogalmára vonatkozó nézetei

**Sz. Kun Béla**<sup>30</sup> a következő fogalom meghatározást adja: „*Alkotmánytörténet alatt értjük a jogtörténet azon részét, amely az állam szervezetét megállapító jogszabályokra vonatkozik*” valamint ezt folytatva: „*Jogtörténet alatt értjük a jog történetének azon részét, amely tárgyalja az alkotmányon kívüli más jogszabályok történetét.*”<sup>31</sup> Kibontva ezeket a fogalmakat Sz. Kun Béla a következőket szövegi le: Magyarországnak van alkotmánya, amely egyidős az állam kelet-

18 Viski Illés József, 1897-ig Illyasevics József (Huszt, 1871. november 10. – Budapest, 1944. január 19.)

19 Illés József: Bevezetés a magyar jog történetébe (Budapest 1930) Bevezetés, III. oldal

20 Ezen egyszerű fogalom meghatározással le is zárja az e kérdés körüli vitát és tudományosabb téziseket kezd el elemezni.

21 Illés József: im. 6. o.

22 Uo.: „*a nemzeti jogtörténet tisztán elméleti és tudományos szempontból nézve elengedhetetlen előzménye és szükségszerű alapja a jogfejlődés törvényei megállapításának*”

23 Illés József: im. 8. o.

24 Illés József jogtörténeti feladat meghatározása azért nem a következő fejezetben található, mert dogmatikai szempontból nem lett volna helyénvaló a gondolatmenetet megszakítva, ott különálló egységként elhelyezni.

25 Eckhart Ferenc: (Arad, 1885. november 18. – Budapest, 1957. július 28.)

26 Szerk.: Mezey Barna, Osiris Kiadó Budapest, 2000.

27 Összekapcsolva azt a történelem fogalmával.

28 Felfedezhetők ebben a fogalom meghatározásban Hajnik kutatási tervének bizonyos elemei és a szellemtörténeti irányzat fogalmi jegyei.

29 Jelen esetben a történelemmel együtt

30 1874. november 8. (Bihar Vármegye, Monostorpályi) – 1950. június 13. (Hajdú-Bihar megye, Debrecen)

31 Magyar alkotmány és jogtörténet I. Kun Béla Dr. jogakadémiai tanár magyarázata alapján összeállította Vass Károly első éves joghallgató. 54-55. o. (Megtalálható a Debreceni Egyetem Társadalomtudományi Könyvtárának kéziratárában)

kezésével. Ez az alkotmány jogszabályokba van foglalva, amelyek jogszabályok folyamatosan változnak, tehát Magyarországon ezek alapján beszélhetünk alkotmány történetéről és jogtörténetéről is.<sup>32</sup>

Ezekre a következtetésekre Sz. Kun több leginkább jogfilozófiai, kevésbé szociológiai és gazdasági fejtegetésekkel foglalkozó fejezet után jut el. A negyedik és az ötödik fejezetek, amelyek a „*A jog és a kikényszeríthetőség*” valamint „*A szervezet és az alkotmány*” címet viselik visznek minket a legközelebb a jogtörténet fogalmához, mivel megadják a jog<sup>33</sup>, a szervezet<sup>34</sup> és az alkotmány<sup>35</sup> fogalmát és átvezetnek a jogtörténet fogalmának a meghatározásához.

Mindezek mellett kiemeli, hogy a „*környezet*”<sup>36</sup> is nagy hatással van a jogtörténetre, ezért fontos különválasztani a jogtörténet fogalmától a magyar alkotmány és jogtörténet fogalmát, amely véleménye szerint: „*A magyar alkotmány- és jogtörténet alatt nem pusztán a magyar nyelvű lakosságnak a jogtörténetét kell értenünk, hanem ilyenmódon az egész magyar nemzeti társadalom – amely magában foglal különböző nyelvű és eredetű lakosságot... –, ennek a joga lesz a magyar alkotmány- és jogtörténet.*”<sup>37</sup> Ezek alapján tehát még egy fogalmat kell felvennünk az előbb felsoroltak közé, nevezetesen a már Iványinál említett nemzet fogalmát.

Láthatjuk, hogy Sz. Kun Béla közjogias jelleggel, az alkotmány felől egyfajta történeti, filozófiai magyarázó módszerrel közelít és határozza meg a jogtörténet fogalmát.

**Iványi Béla**<sup>38</sup> más módon, Hajnik elmélete alapján, oktatás módszertani alapon közelíti meg a jogtörténet fogalmát. Véleménye szerint a jogtörténet nem más, mint „*az állami és társadalmi külső rend fejlődésének és változásainak a rendszeres előadása*”.<sup>39</sup>

Ő maga Wenzelhez hasonlóan úgy véli, hogy a jogtörténet fogalma több fogalom összetételéből áll. Ezek pedig a

– tárgyi/objektív jog,

– az alkotmány,

– a történelem és

– a magyar jogtörténet kapcsán a nemzet fogalmak.<sup>40</sup>

A tárgyi jog kapcsán Sz. Kun Bélához hasonlóan – lásd alább – ő is a társadalmi együttélés elméletéből indul ki.<sup>41</sup> Nevezetesen abból, hogy minden ember önfenntartási igénye az önzés külső megnyilvánulása, amelyet korlátozni kell, össze kell egyeztetni és e társas együttélés keretei között az egyének is képesek szellemi és anyagi céljaikat elérni. Azonban ezt a társas együttélést szabályozni kell, aminek az eszköze maga az objektív jog, aminek a fogalmát Iványi a következőképpen határozza meg: „*a tárgyi jog nem más, mint valamely emberi társaság cselekvésének, működésének állandó külső rendje...*”<sup>42</sup>

Iványi a továbbiakban az alkotmány fogalmát<sup>43</sup> összekapcsolva a történelem fogalmával<sup>44</sup> megállapítja, hogy a jognak a társadalomhoz kell igazodnia, és a társadalom változásai révén a jogoknak és az alkotmányoknak is változnia, fejlődnie kell.<sup>45</sup> Továbbgondolva és összefűzve ezt az elméletet a nemzet fogalmával jutunk el a magyar jogtörténet fogalmához, amely a „*magyar állami és társadalmi élet jogi szervezete keletkezésének és fejlődésének a rendszeres előadását*” jelenti.

Így tehát Iványi fogalom meghatározása egyfajta szintézise Wenzel, Hajnik és a most bemutatandó Sz. Kun Béla elképzeléseinek.

A neves jogbölcész és nemzetközi jogász **Flachbarth Ernő**<sup>46</sup> a jogtörténet fogalmának a meghatározásakor a tételes jogból indul ki, amikor azt mondja, hogy a jogtörténet nem más, mint az a diszciplína, amely a tételes jog törté-

32 Lásd Wenzel és Hajnik idézett művének, érintett fejezeteiben.

33 Differencia Specifikája a jognak Sz. Kun szerint a kikényszeríthetősége és az állam által alkotott volta.

34 Szervezet a véleménye szerint az azonos társadalmi körök között létrejövő kapocs, amely annál erősebb minél több tagja van és minél nagyobb függetlenséggel rendelkezik az államtól és tagjaitól.

35 „*Az Alkotmány azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek megállapítják azt, hogy az állam, ez a jogfenntartó közület, milyen szervezettel bír...*” Sz. Kun Béla im. 50. o.

36 Itt értsd: a helyrajzi és történelmi környezet.

37 Sz. Kun Béla: im. 59. o.

38 1878. október 27. (Zala vármegye, Nagykanizsa) – 1964. január 20. (Veszprém megye, Vonyarcvashegy)

39 Iványi Béla: Magyar alkotmány és jogtörténet jegyzetek (1925, Debrecen), 5. o.

40 Iványi Béla: im. 3-6. o.

41 Mint e korban a legtöbb jogtörténész.

42 Uo.: 4. o.

43 „*az állami életnek a központi főhatalom által fenntartandó állandó külső rendje*”

44 „*az anyagi és a szellemi erők által időben és térben előidézett jelenségeket írja le s e jelenségek törvényszerűségeit állapítja meg*”

45 Iványi Béla idézett művének a „*KIEGÉSZÍTŐ TUDNIVALÓK*” című appendixének 2. oldalán olvashatjuk a következőt: „*A jog tartalma mindig más és más, mert fejlődésnek van alávetve és mindig hozzáformálódik*”. Mint tehát látjuk ez a jogtörténet Iványi által meghatározott értelme.

46 1896. március 3. (Szepes vármegye, Gölnicbánya) – 1955. december 12. (Pécs)

neti változásait kutatja.<sup>47</sup> Tárnya tehát olyan jog, amely már nincs hatályban.<sup>48</sup> Flachbarth a jogtörténetet Illéshez hasonlóan dinamikus tudománynak gondolja, amely az összehasonlító módszer<sup>49</sup> alkalmazásával vizsgálja a múlt egy adott időpontjában fennálló jogi helyzetet.

Flachbarth Dilthey és Windelband<sup>50</sup> kutatásait alapul véve a jogtörténetet ideografikus, individualizáló szel-lemtudománynak tekinti. E két utolsó jelző azt jelenti, hogy mint történeti tényekkel foglalkozó diszciplína nem a jelent, hanem a múltat felderítve már nem élő jogokkal foglalkozik, ezért szellemtudomány, és mint történelmi szellemtudomány Windelband állítása szerint nem az általánost, hanem az egyénit, a sajátosat kutatja [itt: *különös jogtudomány* (Vö.: Wenzel fogalmával)].

Látható tehát, hogy Flachbarth – kapcsolódva fő kutatási területéhez – a jogtörténet fogalmát is a jogbölcselet tükrén át nézve, azon keresztül közelíti meg.

## A jogtörténet feladata

A jogtörténet feladatában azonban ez a sokféleség már nem jelenik meg ilyen markánsan. Hiszen, mint azt minden említett jogtudós fogalmában felfedezhettük, a célja a régmúlt és forrásainak kutatása, a múlt szabályainak, intézményeinek a megismerése és végső soron ezek értékelése és előadása.<sup>51</sup>

**Wenzel Gusztáv** szerint a jogtörténet – értsd a magyar jogtörténet – feladata az, hogy „a hazai jogélet múltjának főiránylatait tüntesse fel, s az egyes jogintézetek történeti fejlődésének tanulmányozásában támpontul szolgáljon.” Ezt kiegészíti a következő fejezetben azzal, hogy „A jogtörténet a jogélet múltjával alaposan megismertetően, ennek folytán a divatozó jogrendszert a lejárt idő elavult elveinek és fogalmainak bilincsből felszabadítja... helyes reformokra és gyakorlati változtatásokra jelöli ki a tért... a jövőre pedig annak további fennállását és célszerű szabad fejlődését igyekszik biztosítani”<sup>52</sup>

Egyértelműen kimutatható a feladat meghatározásból az a célkitűzés, hogy a jogtörténet a mindenkori joggyakorlat alapjául és fejlesztéséül szolgáljon,<sup>53</sup> tehát nem egy szellem jogágról van szó, hanem egy gyakorlati érvényesülést is követelő diszciplínáról.<sup>54</sup>

**Hajnik Imre** a feladat meghatározásban is a jelenkori állapotokból, a katedra-felfogásból, individuális alaplól indul ki, amikor azt mondja, hogy „... a magyar alkotmány- s jogtörténészek ki kell fejtenie az elemeket, melyekből a magyar álladalmi és társadalmi élet megalakultak, az alapokat, melyeken ezek nyugszanak, és fel kell derítenie, hogy miképp létesült ez elemekből és ez alapokon egy sajátlagos magyar álladalmi s társadalmi rend, miféle szellem hatotta ezt által és képezi tehát éltető elemét.”<sup>55</sup>

**Timon Ákos** a jogtörténet feladatát a „... magyar nemzeti jogélet, köz- és magánjogi szervezetének... fejlődési menetének, az abban mutatkozó lényegesebb átalakulásokhoz képest, a ránk maradt források alapján lehetőleg hű előadása”<sup>56</sup> (Vö. Hajnik Imre és alább Iványi Béla feladat meghatározásával)

**Illés József** munkájának ide vonatkozó elemzését a fogalmak kifejtésénél már elvégeztem, ezért itt nem ismétlem meg újra.

**Eckhart Ferenc** szerint a historizmus feladata a kutatásra való összpontosítás, azzal a kitételrel, hogy szerrinte a jogtörténészek, már nem célszerű a középkort kutatni, hanem az újkorra és a Habsburg korszakra kell koncentrálni. A tényalapokra építő pontos kutatások eredményeképpen pedig arra kell használni a jogtörténetet, hogy jelenkori jogrendet modernizálja.

Az eddigiekkel ellentétben a debreceni **Sz. Kun Béla** azt vallja, hogy nem a részletszabályokat kell vizsgálni, hanem a társadalmi viszonyokban bekövetkező változásokat de nem azért, hogy jobban megérthessük a jövőt és hatékonyabban tudjuk azt szabályozni hanem azért, mert minden történelmi alakulatmás és más módon épül fel, a jogtörténet feladata pedig az, hogy ennek a különbözőségnek az okát, eredetét feltárja nyelvi, földrajzi és egyéb

47 Flachbarth Ernő: Jogtörténet. Kátai István jogszigorló (Kenderes, Bethlen u. 44.) jegyzete az I. (történeti) szigorlatra F. E. ny.r.t. 1947/48. tanévi (1948. március 25.-től 1948. június 5-ig tartott) előadásai nyomán. Kézirat. Közreadja Hajdu József Ákos: Organikus államtörténet jogtörténet oktatás és tudomány a régi jogi kar utolsó éveiben című szakdolgozatának mellékleteként. 3.o. (<http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/handle/2437/98581>)

48 Vö.: Illés József fogalmával. Flachbarth ugyanis abból kiindulva azt továbbfejlesztve határozza meg a jogtörténetet.

49 Szintén Illés módszertana alapján.

50 Az újkantiánus iskola bádeni szárnyához kapcsolódó neves tudós 1894. évi strasbourgi rektori előadásában mondja azt, hogy valamennyi történettudomány individualizáló tudomány.

51 Azonban a jogtörténet és a jogtörténet kutatás egységességét megtörik az alkalmazott módszerek és segédtudományok is.

52 Wenzel Gusztáv: im. 5. o.

53 Mint már többször említettem ez a cél valamennyi jogtörténész fogalom meghatározásában megtalálható.

54 Vö.: Flachbarth fogalmával

55 Hajnik Imre: im. 15. o.

56 Timon Ákos: im. 3. o.

eszközök segítségével. Ő tehát nem egy hasznossági elvű feladatot eredeztet a jogtörténet vizsgálatából csupán azt mondja, hogy a szomszédos jogrendszerek jobb megértését segítheti a magyar jog történetének az ismerete.<sup>57</sup>

**Iványi Béla** a jogtörténet feladatának a következőket tekinti: „A magyar alkotmány és jogtörténet feladata a magyar állami és társadalmi élet keletkezésének csíráit, alapjait kideríteni s leírni azt, hogy ezen keletkezési alaplól miként alakult, fejlődött egy sajátos magyar állami és társadalmi rend s e rend időnként milyen okok behatása folytán alakult át, mívégre mai szervezetéhez eljutott”.<sup>58</sup> Megfigyelhetjük, hogy Iványinál is elsősorban a fejlődéstörténeti alapon álló feladat meghatározás dominál.

Mindemellett azonban a XIX. század elején dívó irányzat értelmében Iványi is pajzsot tör az összehasonlító jogtörténeti elemzések szükségessége mellett, amint ő fogalmazza: „... a magyar jog történetének az európai eszmékre is fegyelemmel kell lennie, más szóval össze kell hasonlítani a magyar jog fejlődését a többi európai nemzetek jogfejlődésével és így... megállapítani azoknak a magyar állami és társadalmi jogélethez gyakorolt kölcsönhatását.”

Láthatjuk tehát, hogy a feladat meghatározás is kettős indíttatású Iványi esetében, hiszen egyrészt feltételez egy tudományos igényű kutatómunkát, amely a kútfők minél teljesebb felderítésére irányul, másrészt pedig megkövetel egy összehasonlító elemzést is, amely egy teljesebb képet adhat számunkra a mindenkori jogi életünk fejlettségi szintjével kapcsolatban.

Részbe hasonló módon közelít a jogtörténet feladatához **Flachbarth Ernő** is, aki azt mondja, hogy a jogtörténet feladata annak a megragadása, ami „egyszeri és soha vissza nem térő”<sup>59</sup> és amely „megadja azt az alapot, amelyeken jogrendszerüket felépíthetik” mármint mi magunk felépíthetjük. Szerinte, „mint minden tudománynak, a jogtörténetnek is célja az igazság megállapítása”.<sup>60</sup> Ebből következően a feladata „hogy a jogtörténet segítségével jobban értsük meg a hatályban lévő jogszabályokat és a fennálló jogintézményeket”.<sup>61</sup> Tehát ő is egy jövőbe mutató feladatot vázol a jogtörténet elé.<sup>62</sup>

## Befejezés

Láthattuk tehát, hogy ahány szerző, annyi féleképpen értelmezi a jogtörténet fogalmát és határozza meg annak feladatát. Vannak azonban bizonyos egységes álláspontok, elméletek, amelyek valamennyi jogtörténész könyvében megtalálhatóak. Jelen tanulmányom kereti között ezekre a kapcsolódási pontokra óhajtottam meg rávilágítani a figyelmet mindamelllett, hogy az esetleges dogmatikai és módszertani eltéréseket is bemutattam.

## Felhasznált irodalom

Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet (Szerk.: Mezey Barna, Osiris Kiadó Budapest 2000)

Flachbarth Ernő: Jogtörténet. Kátai István jogszigorló (Kenderes, Bethlen u. 44.) jegyzete az I. (történeti) szigorlatra F. E. ny.r.t. 1947/48. tanévi (1948. március 25.-től 1948. június 5-ig tartott) előadásai nyomán. Kézirat. Közreadja Hajdu József Ákos: Organikus államtörténet jogtörténet oktatás és tudomány a régi jogi kar utolsó éveiben című szakdolgozatának mellékleteként. (<http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/handle/2437/98581>)

**Hajnik Imre:** Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt (Pest 1872)

**Horváth Pál:** Meghatározó tudós elmék és eredmények a hazai jogi tudományosság fejlődésében (Századok 2006/3)

Illés József: Bevezetés a magyar jog történetébe (Budapest 1930)

Illés József: Hajnik Imre és a magyar jogtörténet (Budapest 1928)

Iványi Béla: Magyar alkotmány és jogtörténet jegyzetek (Debrecen 1925)

Magyar alkotmány és jogtörténet I. (1915) Kun Béla Dr. jogakadémiai tanár magyarázata alapján összeállította Vass Károly első éves joghallgató. (Megtalálható a Debreceni Egyetem Társadalomtudományi Könyvtárának kéziratárában)

Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet – Különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére (4. és 6. kiadás, Budapest 1910 és 1919)

**Wenzel Gusztáv:** Magyarország jogtörténetének rövid vázlata (Pest 1872)

<sup>57</sup> Vö.: Timon nyugatra tekintő szemléletével.

<sup>58</sup> Iványi Béla: im. 6. o.

<sup>59</sup> Flachbarth Ernő: Jogtörténet, 3. o. Uo.

<sup>60</sup> Flachbarth Ernő: im. 3. o. Uo.

<sup>61</sup> Ennek a „megértésnek” – felismerésnek a feladata pedig a haladás szolgálata, nevezetesen a jobb jogszabályok alkotása.

<sup>62</sup> „A jogtörténet a történeti fejlődésnek olyan tudományos elmélete, amely a történeti előrelátás alapjául szolgálhat.” Idézet Ludwig von Mises-től (in. Theory and History, 1957, 198. o.)